

فرهنگِ جمع‌هایِ مکسر

مروّزِ صفرزاده

تجرب

تهران ۱۳۹۸

فرهنگ‌ها ۶

کتاب بهار ۳۶

سرشناسه:	صفرزاده، بهروز، ۱۳۴۸-
عنوان و نام پدیدآور:	فرهنگ جمع‌های مکسر / بهروز صفرزاده.
مشخصات نشر:	تهران: کتاب بهار، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری:	پانزده، ۳۵۶ ص: جدول.
فروست:	کتاب بهار، ۳۶؛
ناشر:	فرهنگ‌ها، ۶.
وضع فهرست‌نویسی:	۶-۰۲-۷۰۶۷-۶۲۲-۹۷۸
بافت:	فیا
موضوع:	ص.ع. به انگلیسی: Behruz Safarzadeh. A dictionary of arabic broken plurals.
موضوع:	زبان عربی -- صرف و نحو -- واژه‌نامه‌ها
موضوع:	Arabic language -- Morphosyntax -- Dictionaries
رده‌بندی کنگره:	PJ۶۱۴۱
رده‌بندی دیو:	۴۹۲/۷۵
شماره کتاب شناس ملی:	۵۹۳۶۲۸۵

تهران: خیابان بهار، کوچه حمد، صدیق، شماره ۲۵، واحد ۶ (تلفن: ۷۷ ۵۲ ۴۷ ۸۱)

فرهنگ جمع‌های مکسر

بهروز صفرزاده

چاپ اول: ۱۳۹۸

شمارگان: ۳۰۰

صفحه‌آرایی: درجه کتاب

طراحی جلد: پاشا دارابی

چاپ و صحافی: پردیس دانش

همه حقوق چاپ و نشر این کتاب محفوظ و مخصوص کتاب بهار است

کتاب بهار (0912 122 6008), @Ketabe_Bahar, (ketabebaharpub94@gmail.com)

مرکز پخش: پیام امروز (۳۵ ۶۵ ۴۸ ۶۶)، صدای معاصر (۸۲ ۹۷ ۸۵ ۶۶)

فهرست

پیش‌گفتار	هفت
مقدمه	نه
راهنمای استفاده از فرهنگ	سیزده
فرهنگ جمع‌های مکسر	۱

پیوست‌ها

پیوست ۱: فهرست بسامدی الگوهای وزن‌واره ای جمع-مفردها	۲۵۵
پیوست ۲: فهرست الفبایی - بسامدی الگوهای وزن‌واره ای مفرد-جمع‌ها	۲۷۳
پیوست ۳: فهرست الفبایی - بسامدی وزن‌واره‌ها (بدون تفکیک)	۲۹۰
پیوست ۴: فهرست الفبایی - بسامدی وزن‌واره‌ها (به تفکیک)	۲۹۵
پیوست ۵: فهرست بسامدی وزن‌واره‌ها (بدون تفکیک)	۳۰۴
پیوست ۶: فهرست بسامدی وزن‌واره‌ها (به تفکیک)	۳۰۹
پیوست ۷: واژه‌های دارای بیش‌ترین تعداد جمع مکسر	۳۱۷
پیوست ۸: چند جمع مکسر استثنایی	۳۱۸
پیوست ۹: فهرست جمع‌های مکسر در فارسی امروز	۳۱۹

پیش‌گفتار

در فرهنگ‌های مدرن، جمع‌های مکسر رایج در عربی به صورت دسته‌بندی شده براساس وزن و با توجه به مفرد آن‌ها آمده است. هدف از تألیف فرهنگ جمع‌های مکسر دادن اطلاعات و آمار و ارقامی درباره جمع‌های مکسر بوده که فرهنگ‌های عمومی عربی آن‌ها را به صورت یکجا و مدون به دست می‌دهد. تألیف حاضر صرفاً در چهارچوب علم صرف و بدون در نظر گرفتن معانی واژه‌هاست. برای اطلاع از معانی واژه‌ها باید به فرهنگ‌های عمومی عربی رجوع کرد.

مواد این فرهنگ از دو فرهنگ زیر استخراج شده است:

- ♦ آذرنوش، آذرتاش. فرهنگ معاصر عربی-فارسی (براساس فرهنگ عربی-انگلیسی هانس و.ر). تهران: نشر نی. چاپ اول. ۱۳۷۹ ش.
- ♦ مسعود، جبران. الزائد. بیروت: دارالعلم للملایین. الطبعة السادسة. ۱۹۹۰ م. [تاریخ مقدمه: ۱۹۶۴ م.]. ۲ جلد. ۱۶۳۷ صفحه.

فواید فرهنگ جمع‌های مکسر

یکی از فوایدی که از فرهنگ حاضر به دست می‌آید، پی بردن به پاره‌های کم‌دقتی‌ها و اشتباهات فرهنگ‌نویسان و دانش‌مندان زبان عربی در مورد میزان ندرت یا بی‌نظیر بودن برخی از جمع‌های مکسر است. مثلاً در فرهنگ اقرب‌الموارد، ذیل ماده «خ‌ب‌ث»، در توضیح واژه «حَبِث» چنین آمده است: «الْحَبِثُ: النَّجِسُ... ج: حُبْثٌ، حُبْنَاءٌ، أَحْبَاثٌ، حَبْنَةٌ، مِثْلُ ضَعِيفٍ وَ ضَعْفَةٍ. وَلَا يَكَادُ يُوْجَدُ لَهَا ثَالِثٌ». یعنی جمع بستن «فَعِل» به «فَعْلَةٌ» فقط دو مثال دارد (حَبْنَةٌ > حَبِثٌ؛ ضَعْفَةٌ > ضَعِيفٌ) و مثال سوم برای آن یافته نمی‌شود. نیز در همان فرهنگ اقرب‌الموارد، ذیل ماده «س‌ر‌و»، در توضیح واژه «س‌ر‌اة» چنین آمده است:

هشت □ فرهنگِ جمع‌های مکسر

«السَّراةُ: ... إسمُ جمعٍ مِنَ السَّريِّ، وَقِيلَ جَمْعُ السَّريِّ، وَهُوَ نَادِرٌ، إِذْ لَا يُجْمَعُ فَعِيلٌ عَلَى فَعْلَةٍ يَفْتَحُ الْفَاءُ. وَلَا يُعْرَفُ غَيْرُهُ.» یعنی جمع بستن «سَری» به «سَراة» بی‌نظیر است. اما اگر به مدخلِ فَعْلَة > فَعِيل در فرهنگِ حاضر مراجعه کنیم، می‌بینیم که هفت جمع در آن جا آمده است:

حَفْدَة > حَفِيد	سَراة [سَرَوَة] > سَری [سَریو]
خَبَثَة > خَبِث	ضَعْفَة > ضَعِيف
رَكْبَة > رَكِیک	يَتَمَة > يَتِيم
زَمَنَة > زَمِين	

هم‌نین امر جمع به فرهنگِ حاضر مشخص می‌شود که بسیاری از جمع‌های مکسر در نوع خود بی‌نظیرند، مثلاً: **أَمر و حَمیر > حِمَار**. اما در فرهنگِ اقرب المَواد اشاره‌ای به بی‌نظیر بودن این جمع‌ها نشده است.

یکی دیگر از فوایدِ فرهنگِ حاضر به‌دست آمدنِ آمارِ فعال‌ترین و زیادتین وزن‌های جمع‌های مکسر است. رجوع شود به «فهرستِ بسامدی الگوهای وزن‌واژه‌های جمع - مفردها» در بخشِ پیوست‌ها (ص ۹۰).

از این آمار می‌توان بهره‌های گوناگونی جست و مثلاً در آموزشِ زبانِ عربی، در مبحثِ جمعِ مکسر اولویت را به پرکاربردترین اوزان، این‌گونه جمع‌ها داد و مثال‌ها را از میانِ آن‌ها انتخاب کرد. هم‌چنین با توجه به این‌که در دورانِ معاصر تلاش‌هایی در جهتِ قیاسی کردنِ بسیاری از قواعدِ صرفیِ عربی - از جمله قواعدِ جمعِ مکسر - صورت گرفته است، در دست داشتنِ این‌گونه آمار می‌تواند برای اتخاذِ چنین تصمیم‌هایی مفید باشد.

سپاس‌گزاری

دوستِ مدقق و متأملِ نگارنده، آقای محسن ذاکرالحسینی، کتاب را پیش از چاپ دیدند و چند نکته مهم و اساسی را یادآور شدند. از ایشان به‌خاطرِ پیش‌نهادهای راه‌گشایشان بسیار سپاس‌گزارم.

بهروزِ صفرزاده

آبان ۱۳۹۸